

Manas bērnu dienas atmiņās

Jānis Būmanis

Ir pagājuši jau gandrīz 68 gadi, kopš tika pārtraukts mūsu valsts attīstības laiks. Pateicoties divu lielvaru – komunistu un fašistu savstarpējo vienošanos pagājušā gadsimta 30-to gadu beigās un 40-to sākumā par «Baltijas valstu teritoriālo sadalīšanu», mūsu mīļo zemi aneksēja visagresīvākā valsts (PSRS).

Tā arī sākas traģiskie notikumi. Pēc padomju okupācijas visā valstī iesākas saimnieciskās dzīves pārkaršana. Ar iesūtīto PSRS darboņu un vietējo kreisi noskaņoto iedzīvotāju atbalstu visā valstī tiek organizēti mītiņi un sapulces, kurās ļoti aktīvi uzstājas komunistu aģitatori, stāstīdami par cilvēku laimīgo dzīvi Padomijā un par grūto darbaļaužu dzīvi Latvijā.

Arī Rudzātu pagastā 1940. gada 12. jūlijā tiek sasaukta tautas sapulce, kurā piedalās ap 300 cilvēku (pārsvarā Brīslas, Čirvonieku, Mālkalna un citu ciemu krievu tautības iedzīvotāji, kā arī tuvāko latviešu ciemu iedzīvotāji).

Sapulci atklāj Antons Brūvers, tas norunā slavas dziesmas tautai par laimīgās dzīves sākšanos un izsaka pateicību lielajai krievu tautai par palīdzību Latvijas buržuāziskās iekārtas gāšanu visās Baltijas valstīs. Tagad visi trūcīgie zemnieki, bezzemnieki un strādnieki tiks pie teikšanas pašvaldībās. Tiek kritizēta Rudzātu pagasta pašvaldības negatīvā darbība, tamdēļ tautai jāievēl jauna pagasta padome, pagasta valde un pagasta tiesa.

Vēl sapulcē runā Pēteris Upenieks, izskaidrojot pašreizējo situāciju valstī. Tagad tauta varēsot izlietot savu gribu, tas nāksot par labu tautas un valsts labklājībai. Jāpateicās Sarkanās armijas (SA) ienākšanai, kas izglābusi no kara posta, ko uzsākuši fašisti.

Pēc tam krievu valodā runā Samohvalovs, īpaši uzsverot tuvojošos vēlēšanu svarīgumu, aicinot balsot par Darba tautas bloku, pēc tam stāsta par komunistiskās partijas centieniem uzlabot darba tautas dzīvi. Sajūsma krievos un dažos citos izsauc Samohvalova aicinājums «Visus provokatorus un tautas maldinātājus saukt pie liku-

mīgās atbildības».

Tālāk uzstājas Sabiedrisko lietu ministrijas pārstāvis Ozols (no Rīgas), tas raksturo saimniecisko stāvokli valstī. Tagad parlamentā nāks pārstāvji no tautas, ka nebūs nekādu strīdu, nekādas netaisnības. Ka tagadējā valdība nav nākusi, lai izrēķinātos, bet gan lai strādātu. Viņš uzsauc slavinājumu Staļinam. Sapulcē ievēl jaunu pagasta vadību, izvēlētas personas vēlāk apstiprina LPSR iekšlietu ministrs V. Lācis.

Sākas komunistiskā propaganda un vietējo «izglītošana». Pie pagastnoma tiek izkārti lозunģi «Кмо небыл никем, станет всем» (kas nebij nekas, tas būs visvarens) un «Приследуй врага и уничтожай» (izseko ienaidnieku un iznīcīni). To dienu notikumus ļoti labi atceras vēl dzīvi aculiecinieki. Tai laikā SA karavīri bieži rādīja kinofilmas par «laimīgo dzīvi Padomijā». Es labi atceros, ka mans skolas biedrs Salimons Pintāns stāstīja man, ka viņš kopā ar māti apmeklēja šos kino seansus. Māte pārvaldījusi krievu valodu. Vienreiz viens no krievu zaldātiem mātei teicis: «Gan jau jūs pieredzēsiet mūsu laimīgo dzīvi, tad ilgi jo ilgi atcerēsieties savu līdzšinējo dzīvi.»

Pagastā tiek pārtraukta visu sabiedrisko organizāciju un biedrību darbība. Pamatīgi tiek apkarota arī pagasta reliģiskā dzīve. Pagastā tiek dibināta komjauniešu organizācija un pamatskolas pionieru pulciņš. Iedzīvotāju atsaucība minimāla.

Lai gan pirmajā komunistu okupācijas laikā pagastā pārsvarā darbojās vietējie padomju varas atbalstītāji, kuri centīgi cenšas pildīt visus norādījumus, kas nāk no ārpusēs, tomēr bieži ierodas dažādi propagandisti no apriņķa, īpaši aktīvi darbojas drošības dienests. Pie varas nāk tie, kas nekad nav pratuši kārtīgi strādāt un nav gribējuši to darīt, kam nekas nav svēts un dārgs – proletariāts visticšākajā nozīmē.

Valstī skolas pārziņi tiek no-mainīti, bet Rudzātu skolas pārziņis J. Bricis paliek amatā, jo simpatizē padomju varai.

Jāatzīmē Brūveru traģiskais liktenis. Mācoties Aglonas Katoļu ģimnāzijā, Eduards Brūvers aizbēg 1940. gadā uz PSRS, tur viņš nonāk čekistu rokās, neiztur

spīdzināšanu un Maskavas Petrovskas cietuma kamerā pakaras.

Antons Brūvers iesaistās pre- valstiskā nelegālā darbībā. Pēc Aglonas ģimnāzijas absolvēšanas iestājas LVU un turpina pagrīdes darbību. Būdams ļoti darbīgs, viņš iedomājās izveidot komjaunatnes šūniņu Rudzātu pagastā. No Rīgas viņš uz tēva mājām atved skrejlapas un aicina savu brāli Vladislavu tās aiznest uz Rudzātu pamatskolu, un cits Brūveru ciema jaunietis J. Sola tās aiznes uz Priekuļu pamatskolu. Tur, tās nonāk skolas pārziņa Dzeņa rokās, tas ziņo policijai. Tā izseko vainīgo, un 1939. gada pirmajā pusē Antonu Brūveri apcietina un ievieto Daugavpils cietumā. Padomju varas laikā (1940. g. jūlijā) viņš tiek atbrīvots, turpina mācības LVU un ir universitātes studentu avīzes redaktors.

Atceros, ka pēc 3 mēnešu komunistu valdīšanas Antons Brūvers atbrauc pie sava brāļa uz Rudzātiem. Caur savu māti Olgu Brūveri aicina manu tēvu Pēteri Būmani uz satikšanos – tikai, lai nākot vakarā pa tumsu, lai citi neredz. Jau toreiz paši padomju varas aktīvisti baidījās no represijām.

Antons manam tēvam pastāsta par notikumiem valstī. Viņš saka, ka latvieši ir piemānīti, jo nav nekādas brīvības un laimīgas dzīves, ka no padomju varas nekas labs nav gaidāms, nav nekādas demokrātijas, nekādas patstāvīgas rīcības, ir tikai cietsirdīgs un nežēlīgs terors. Visi norādījumi nākot no Maskavas, un Rīgā jau sākušies aresti. Daudzi cilvēki pazūdot bez pēdām. Vēl Brūvers teicis, ka, lai gan pats skaidri nezina, esot gaidāms kaut kas briesmīgs.

Domājams, ka A. Brūvers apzinājās savu kļūdu un tāpēc nemēģināja pazust Krievijas plašumos, SA atkāpjoties. Viņš paliek Latvijā un palīdz vairākiem cilvēkiem izglābties no represijām. Vācu okupācijas laikā viņš tiek arestēts un nošauts Rīgas centrālcietumā.

Represijas pagastā sākas jau 1940. gadā. Pagastā vislielākā un priekšzīmīgākā Jāņa Lapsas saimniecība tiek nacionalizēta, ģimene izdzīta no mājām, atņemot visu kustamo un nekustamo īpašumu, un tajā tiek ierīkots zirgu iznomāšanas punkts. Par tā vadītāju ieceļ Antonu Vaivodu, kuram nav ne-

kādas pieredzes tādas saimniecības vadīšanā, bet toties tas nāk no nabadzīgo vides un ir uzticams padomju varai. Lapsu ģimenei atņem visu iedzīvi un izdzen no mājām – lai iet kur deguns rāda. Taču nav nelaimes bez laimes – tā viņi izglābjas no turpmākās deportācijas.

Rudzātnieku aresti jau sākas 1940. gadā rudenī, tā arestēti: vet. felš. S. Bogdans (9.09) Rudzātu pagasta students L. Bojārs (21.11.) Rīgā, zemnieks A. Grandāns (12.12.), Preiļu pagasta aizsargs A. Engēlis (27.12.) Rudzātu pagasta, I. Utināns (27.12) Preiļu pagasta.

Arestēti 1941: vidusskolnieks I. Pastars (26.04.) Preiļos, kareivis P. Vecelis (7.05.) Daugavpilī, pasta darbinieks T. Krievs (20.05) Viestī, policists K. Grīnfelds (21.05.) Rīgā. P. Eriņu un J. Pastaru arestē un notiesā (5.05.1941.g.) Rudzātos, skolas pārziņis J. Počs (13.06) Daugavpilī, skolotājs A. Vaivods (14.06) Vabolē, virsnieks I. Rutkovskis (14.06.) Daugavpilī, automehāniķis – virsdienestā LNA J. Zalāns (24.06.) Daugavpilī, zemnieki D. Elste, A. Kurčina, A. Kurčins, A. Kurčins arestēti (25.06) Rudzātu pagasta Kurčinu ciemā.

...Bija skaists saulains rīts. Mūsu ģimene strādāja Rudzātu – Stirmienes ceļa malā, ap pulksten 10-tiem pa ceļu pabrauca garām automašīna, kuras kravas kastē bija redzama Pētera Elsta ģimene ar mantām. Tos apargāja bruņoti čekisti ar zilām cepurēm galvā. Tā iesākās pagasta iedzīvotāju izsūtīšana jau 1941. gada 13. jūnija rītā. Arī mūsu ģimenei bija sagaidāms šis liktenis. Tas pienāca tikai 1949. gadā.

No pagasta pārsvarā tika izsūtītas tikai aizsargu ģimenes. Pārējie rudzātņieki (skolotāji, karavīri, studenti u.c.) jau pirms un arī pēc masveida izsūtīšanas vēl tika apcietināti pagastā un citās Latvijas vietās. No tiem Latvijā tika tiesāts tikai S. Bogdans un nošauts 1941.g.1.04 Daugavpilī, bet pārējie Krievijā.

Tē jāatzīmē, ka iedzīvotāju arestus un izsūtīšanu organizēja toreizējās LPSR represīvie orgāni ar vietējo padomju aktīvistu, ziņotāju, aģentu atbalstu, uz viņu safabricētajiem, apmelojušajiem ziņojumiem, tiek sagatavoti ares-

tējamo un izsūtamo saraksti. Aizsargu nodaļas priekšnieks Jānis Lūsis izsūtīšanas laikā nebija mājās, bet, tā kā ģimene tika izsūtīta, tad Lūsis pats pieteicās milicijā un tika deportēts. Visu ģimeņu vīrieši Livānu stacijā tika atdalīti no ģimenēm un nosūtīti uz Krievijas nometnēm.

Represīvie padomju orgāni no pagasta arestētajiem (26) iedzīvotājiem augstāko sodu mēru – nošaušanu (ASM) piesprieda (8) vīriešiem, vairākiem pat pēc viņu nāves.

Sievietes, bērni un sirmgalvjī tika nosūtīti uz Sibīriju, Krasnojarskas apgabala kolhoziem. No pagasta 1940.–1941. gadu represijām cieta 56 iedzīvotāji, t.sk. 12 sievietes, 14 bērni, 26 vīrieši, no kuriem Latvijā atgriezās 8 sievietes, 5 bērni un 5 vīrieši.

Arestētie tiek badināti, pratināti, nežēlīgi spīdzināti, pielietojot visdrausmīgākos spīdzināšanas paņēmienus. Nav jābrīnās, ka tādos apstākļos gandrīz visi 1941. gada arestētie un deportētie vīrieši – stipri, spēcīgi, 20–40 gadus veci – pusgada laikā ir tik tālu garīgi un fiziski nomocīti, ka tie vairs nav cilvēki, bet gan dzīvi skeleti.

Paradokss – vīri nomocīti, noslepkavoti nometnē, bet vairākām sievietēm par labu darbu «Lielā tēvijas kara laikā (1941–1945)» tiek piešķirti apbalvojumi un medaļas (1948). Bet, neskatoties uz to, viņas un bērni no «specuzskaites» tiek atbrīvoti tikai pēc 1956.–1957. gada bez tiesībām atgriezties dzimtajā vietā, jo par to draud atkārtota deportācija. Tādēļ riskējot, no 1941. gada arestētajiem un deportētajiem pagastā atgriežas tikai 4 cilvēki.

Jāpiezīmē, ka, iesākoties karam, no pagasta līdz SA aizgāja tikai 5 pagasta aktīvisti, bet no otrreizējās komunistu okupācijas baidoties, no represijām, pameta mājas vairāk kā 200 pagasta iedzīvotāju. Visas ziņas esmu ieguvis pētot Latvijas arhīvu materiālus.

Jāpiezīmē, ka šie skarbie notikumi ir risinājušies visos Latvijas valsts pagastos. Par tiem jāraksta un jārunā, lai sabiedrība to zinātu. Īpaši tas jāstāsta mūsu jaunatnei, lai tā zinātu savas zemes vēsturi un veidotu savu darbību un dzīvi, ievērojot cilvēku ētikas principus un morāles likumus. ▣